ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 17 (2007)

Τόμ. 17-18 (2007): Μετανάστες και Εκπαίδευση

Ο νέος νόμος για τα ΑΕΙ: ενίσχυση του πολιτικού κώδικα στα πανεπιστήμια

Αθανάσιος Ε. Γκότοβος

doi: 10.12681/sas.499

Copyright © 2015, Αθανάσιος Ε. Γκότοβος

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γκότοβος Α. Ε. (2015). Ο νέος νόμος για τα ΑΕΙ: ενίσχυση του πολιτικού κώδικα στα πανεπιστήμια. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, *17*, 225–235. https://doi.org/10.12681/sas.499

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** ΕΚΤ | **Πρόσβαση:** 19/04/2024 02:19:39

Ο νέος νόμος για τα ΑΕΙ: ενίσχυση του πολιτικού κώδικα στα πανεπιστήμια

Αθανάσιος Ε. Γκότοβος*

Στις 13.3.07 ψηφίστηκε στη Βουλή το νομοσχέδιο με τίτλο 'Μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου για τη δομή και λειτουργία των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων'. Από ορισμένους χαρακτηρίζεται ως ο νέος νόμος-πλαίσιο για την Ανώτατη Εκπαίδευση, ο οποίος αντικατέστησε τον προηγούμενο (1268/82) και τις συναφείς με αυτόν μεταγενέστερες νομοθετικές ρυθμίσεις. Μια απλή ανάγνωση του νομοθετήματος, ωστόσο, αρκεί για να πεισθεί κανείς ότι: πρώτον, ο νέος νόμος δεν είναι πλαίσιο και, δεύτερον, ότι οι νέες ρυθμίσεις όχι μόνον δεν αποδομούν το προηγούμενο πλαίσιο, αλλά οι περισσότερες από τις προηγούμενες μένουν άθικτες, ορισμένες συμπληρώνονται και άλλες αντικαθίστανται ή καταργούνται. Αν λάβει κανείς υπόψη ότι εκκρεμούν Προεδρικά Διατάγματα και Υπουργικές Αποφάσεις που προβλέπεται να εκδοθούν κατ' εξουσιοδότηση του νέου νόμου, τότε εκ των πραγμάτων μάλλον πρόκειται για ένα προσωρινό, 'δοκιμαστικό' ίσως, νομοθέτημα.

Πραγματικότητα και ρυθμίσεις

Η αξιολόγηση του πρόσφατου νομοθετήματος που αφορά τη δομή και τη λειτουργία των δημόσιων πανεπιστημίων προϋποθέτει εκ μέρους του σχολιαστή δύο πράγματα: πρώτον, μια θεωρία για τη σχέση ανάμεσα στις νομοθετικές ρυθμίσεις και την πραγματικότητα, με άλλα λόγια για τη δυναμική της μετατροπής της *βούλησης* του νομοθέτη σε *πράξη*· και, δεύτερον, γνώση της σημερινής πραγματικότητας στα πανεπιστήμια και κυρίως επίγνωση της απόστασης που υφίσταται ανάμεσα στη *θεσμική θεωρία* (νόμος 1268/82 και συναφείς μεταγενέστερες ρυθμίσεις) και την *καθημερινή πράξη* (διδασκαλία, έρευνα, διοίκηση, διανομές, κρίσεις, σχέσεις κ.ά.). Αν, για παράδειγμα, πιστεύει κανείς ότι η σημερινή πραγματικότητα στα ΑΕΙ είναι η αντανάκλαση της 'θεσμικής θεωρίας' στην πράξη, τότε θα ήταν αρκετό να συγκρίνει τον νέο νόμο με τα προηγούμενα νομοθετήματα και να αποφανθεί περί της αξίας του, υποθέτοντας πάντοτε ότι η πράξη στην οποία θα εκβάλει ο νέος νόμος θα είναι επίσης μια αντανάκλαση της νέας 'θεσμικής θεωρίας'. Αν, όμως, δεχθεί ότι σημαντικές όψεις της πραγμα-

* Καθηγητής Παιδαγωγικής, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, agotovos@cc.uoi.gr

τικότητας στα ΑΕΙ όχι μόνον δεν είναι αντανάκλαση του προηγούμενου νόμου, αλλά αναίρεση και συνειδητή καταστρατήγησή του, τότε ενδέχεται να βγάλει άλλα συμπεράσματα. Ανάλογα με το ποια θέση θα υιοθετήσει, άλλωστε, θα διαμορφώσει και την ερμηνεία του για την αντίσταση που εκδηλώθηκε απέναντι στην πρόσφατη νομοθετική πρωτοβουλία. Ποιος υπερασπιζόταν τι ακριβώς με αυτή την αντίσταση; Ήταν υπεράσπιση του κανονιστικού καθεστώτος που τροποποιήθηκε *ως θεωρία* ή μήπως υπεράσπιση της πράξης που απλώς νομιμοποιείται μέχρι τώρα με βάση τον προηγούμενο νόμο, χωρίς όμως να απορρέει κατ' ανάγκην από αυτόν;

Το σύστημα 'ΑΕΙ' με τις επί μέρους μονάδες του (συγκεκριμένα πανεπιστήμια και ΤΕΙ) μπορεί να θεωρηθεί ότι περιέχει, αφενός, πρόσωπα τοποθετημένα σε θεσμικά προσδιορισμένες θέσεις, ρόλους και σχέσεις και, αφετέρου, πόρους και τεχνογνωσία, δηλαδή ικανότητες των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας να παράγουν ό,τι προβλέπει η θέση τους. Τα δύο αυτά στοιχεία του συστήματος, τα οποία εν πολλοίς αποτελούν διαχρονικά αντικείμενο θεσμικών ρυθμίσεων, διαμεσολαβούνται από ένα τρίτο στοιχείο, την πανεπιστημιακή κουλτούρα, η οποία είναι ένα σύνολο από αρχές, αξίες, πεποιθήσεις, κανόνες και πρακτικές πάνω στις οποίες βασίζεται η επικοινωνία και η αλληλεπίδραση εντός του πανεπιστημίου αλλά και εκείνη μεταξύ του πανεπιστημίου και άλλων κοινωνικών χώρων. Η κουλτούρα αυτή –ή, όπως λέγεται στην καθημερινή γλώσσα, οι 'νοοτροπίες'– έχει πεδία εφαρμογής, ανάμεσα στα άλλα, (α) την οργάνωση των σχέσεων ενός μέλους της πανεπιστημιακής κοινότητας με τρίτους· (β) την παραγωγή διδακτικού και ερευνητικού έργου· (γ) τη στάση απέναντι στη νομιμότητα· και (δ) τον ορισμό προτεραιοτήτων (χρήμα, πόστα, κύρος κ.λπ.). Κατά κάποιον τρόπο, η κουλτούρα είναι αυτό που βρίσκει πάντοτε μπροστά του κάθε νομοθέτημα για τα ΑΕΙ και με το οποίο καλείται να αναμετρηθεί στην περίπτωση που την αντιστρατεύεται. Το γεγονός ότι η κουλτούρα είναι μακροβιότερη των νομοθετημάτων δεν σημαίνει ότι δεν έχει δυναμικό χαρακτήρα, ότι δεν μεταβάλλεται μέσα στον χρόνο και ότι δεν επηρεάζεται από τα νομοθετήματα. Κάτω από ορισμένες συνθήκες, όμως, η κουλτούρα αυτή μπορεί να προσλάβει οργανωσιακό χαρακτήρα, να γίνει εργαλείο άτυπα οργανωμένων ομάδων στη διαχείριση της θεσμικά προβλεπόμενης εξουσίας και με τον τρόπο αυτό να διαχυθεί ως αόρατη αρχή, ως κρυφός κώδικας, στα όργανα διοίκησης ενός ΑΕΙ, από τα πιο χαμηλά στην ιεραρχία της εξουσίας, μέχρι τα ανώτατα από αυτά.

Ο νέος νόμος και ο ακαδημαϊκός κώδικας

Μια μεγάλης κλίμακας ρυθμιστική παρέμβαση στην τρέχουσα πραγματικότητα –θεσμική και de facto– της Ανώτατης Εκπαίδευσης θα είχε σήμερα νόημα αν, πρώτον, βοηθούσε στην επαναφορά του ακαδημαϊκού κώδικα στην πανεπιστημιακή ζωή μέσω της αποδόμησης των δικτύων στην ύπαρξη και τη λειτουργία των οποίων οφείλεται η επικράτηση του πολιτικού κώδικα (πολιτικός έλεγ-

χος των μηχανισμών διανομής, ερμηνείας και ελέγχου μέσω της συγκρότησης και της αναπαραγωγής ενδοπανεπιστημιακών πλειοψηφιών) στα ελληνικά ΑΕΙ· δεύτερον, αν ενίσχυε την έρευνα και τη διδασκαλία μέσω της θεσμοθέτησης επαρκών πόρων και μεθόδων ορθολογικής των κατανομής· και, τρίτον, αν περιόριζε τις θεσμοθετημένες έξωθεν παρεμβάσεις (κομματισμός) στα πεδία λήψεως αποφάσεων στο εσωτερικό των ΑΕΙ και, κυρίως, στην ανάδειξη των οργάνων διοίκησης.

Κάθε νέα νομοθετική παρέμβαση στα ΑΕΙ έρχεται, συνεπώς, να αντιμετωπίσει όχι απλώς την προϋπάρχουσα θεσμική πραγματικότητα (προγενέστεροι νόμοι), αλλά και μια de facto πραγματικότητα, έτσι όπως αυτή προσδιορίζεται μέσα από τις 'διατάξεις' της αναδειχθείσας ως κυρίαρχης κουλτούρας. Ο νόμος 1268/82, αλλά και οι συναφείς μεταγενέστερες ρυθμίσεις, πέρα από τα όποια θετικά προσέφεραν στα ΑΕΙ, επέτρεψαν να γεννηθεί και να ενισχυθεί μια κουλτούρα η οποία στο τέλος ροκανίζει το πνεύμα εκείνου ακριβώς του νομοθετήματος με τη βοήθεια του οποίου γεννήθηκε. Δύο είναι τα κεντρικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα αυτής της κουλτούρας: η υποκατάσταση του ακαδημαϊκού κώδικα από τον 'πολιτικό' κώδικα τόσο στη λήψη των αποφάσεων όσο και στην παραγωγή έργου, και η ανάδειξη της απόλαυσης, της εξουσίας και της δόξας ως προτεραιοτήτων απέναντι στη γνώση, την ελευθερία και τη μετριοφροσύνη.

Η πρόσφατη νομοθετική παρέμβαση για τα ΑΕΙ δεν είναι δυνατόν να εκτιμηθεί μεμονωμένα, αλλά πρέπει να εξεταστεί ως ο τρίτος σταθμός μιας 'ρυθμιστικής τριλογίας' η οποία ξεκίνησε με την επέκταση της θητείας των πρυτανικών αρχών κατά ένα έτος, χωρίς να αλλάξει τότε το –ένα χρόνο αργότερα επισήμως καταγγελλόμενο– άκρως προβληματικό καθεστώς ανάδειξής τους προχώρησε με την τροποποίηση του άρθρου 16 του Συντάγματος σχετικά με τη δυνατότητα ίδρυσης ιδιωτικών ΑΕΙ και κατέληξε με την ψήφιση από τη Βουλή του νέου νόμου για την Ανώτατη Εκπαίδευση. Το πρώτο βήμα θα εξασφάλιζε –με τη συμμετοχή της πλειοψηφούσας και ανοιχτής σε πολιτικές συμμαχίες φιλοκυβερνητικής φοιτητικής παράταξης– πολιτικά ή και κομματικά φιλικές διοικήσεις στα ΑΕΙ, με αποστολή την εφαρμογή του επικείμενου νόμου και γενικότερα τη διαχείριση της νέας κατάστασης που θα προέκυπτε από την –αποτυχημένη τελικά λόγω της αλλαγής στάσης της αξιωματικής αντιπολίτευσης– απόπειρα αναθεώρησης του άρθρου 16 κάτω από ευνοϊκούς πολιτικούς όρους. Το δεύτερο θα αποδυνάμωνε το δημόσιο πανεπιστήμιο μέσω κυρίως της σταδιακής αποδέσμευσης της πολιτείας από την υποχρέωση να εξασφαλίζει δημόσιους πόρους για τη λειτουργία του, ενώ το τρίτο θα οδηγούσε στην ομηρεία του μέσω της διοικητικής σύνδεσης των πόρων που απαιτούνται για τη λειτουργία του (κονδύλια, προσωπικό κ.ά.) με την υποτιθέμενη απόδοση του ιδρύματος, έτσι όπως αυτή θα φανεί από τη διόλου ανεξάρτητη (αν κρίνει κανείς από τις *ιδιότητες* όσων προβλέπεται να εμπλακούν εκ μέρους των ιδρυμάτων σε αυτή) και κατά πάσα πιθανότητα προβληματική από πλευράς επιστημονικής εγκυρότητας, δη-

λαδή εντέλει πρωτίστως *διοικητικού χαρακτήρα*, αξιολόγηση των ιδρυμάτων. Οι διατάξεις του νέου νόμου για την Ανώτατη Εκπαίδευση δεν φαίνεται να έχουν ως αντικείμενο ούτε τον εξορθολογισμό του παλαιού πλαισίου, ώστε να περιοριστεί η δυνατότητα υπονόμευσής του εκ των έσω, ούτε την αποδόμηση των αρνητικών όψεων της κουλτούρας η οποία γεννήθηκε και καλλιεργήθηκε στη σκιά του προηγούμενου κανονιστικού καθεστώτος. Αντίθετα, αυτό που μένει από την αξιολόγηση του νέου νομοθετήματος είναι μια γεύση αναξιοπιστίας στο πεδίο συγκρότησης και άσκησης εκπαιδευτικής πολιτικής. Ο υπεύθυνος κυβερνητικός φορέας για τον τομέα αυτό δεν μπόρεσε να πείσει ότι ενδιαφέρεται να κάνει κάτι σημαντικό στην εκπαίδευση, ούτε για το τι ακριβώς επιδίωκε με το πρόσφατο εγχείρημα. Με πολύ μεγάλο κόστος –μέρος μόνον του οποίου έχει φανεί μέχρι τώρα– για τα πανεπιστήμια και για την κοινωνία επιβλήθηκε μια αλλαγή στο υφιστάμενο κανονιστικό καθεστώς η οποία, δυστυχώς, δεν συνιστά ουσιαστική κίνηση προς τα εμπρός σε κανένα πεδίο.

Το πρόβλημα της αξιοπιστίας στην εκπαιδευτική πολιτική

Κατά μία έννοια, το πρόβλημα αξιοπιστίας της εκπαιδευτικής πολιτικής και, ευρύτερα, της πολιτικής πηγάζει από την αντίφαση που υπάρχει ανάμεσα σε υποχρεώσεις της κυβέρνησης που συνδέονται με την ανάγκη προβολής μιας συγκεκριμένης *εικόνας* στην κοινή γνώμη αφενός, και τις υποχρεώσεις της απέναντι σε συγκροτημένες ομάδες στις οποίες έχει καλλιεργηθεί η προσδοκία συγκεκριμένης *απολαβής* από τη διαχείριση της εξουσίας, αφετέρου. Μπροστά στις ανάγκες των κοινωνικών υποσυστημάτων –εν προκειμένω της Ανώτατης Εκπαίδευσης– για εκσυγχρονιστικού τύπου αλλαγές και στις πιέσεις των μετεχόντων σε πελατειακές σχέσεις για 'μερίδιο', επιχειρείται ο *συμβιβασμός της 'εικόνας'*, δηλαδή η καλλιέργεια –μέσω νομοθετικής δράσης και πολιτικού λόγου– της εντύπωσης ότι γίνονται ριζικές μεταρρυθμίσεις. Αυτό ισχύει ακόμη περισσότερο αν ληφθεί υπόψη ότι η εκπαιδευτική πολιτική έχει προσδεθεί στο άρμα μιας γενικότερης πολιτικής για τη διατήρηση της εξουσίας, την οποία και υπηρετεί. Από τη σκοπιά εκείνων που μπορούν να δουν ποιες μεταρρυθμίσεις χρειάζεται να γίνουν στην Ανώτατη Εκπαίδευση με βάση τις συστημικές της ανάγκες, έτσι όπως αυτές καθορίζονται μέσα στο διαμορφωνόμενο νέο εθνικό, ευρωπαϊκό και οικουμενικό πλαίσιο, και τι σχέση έχουν οι 'μεταρρυθμίσεις' που γίνονται ή διαφημίζονται με εκείνες που είναι απαραίτητες, η κυβερνητική πολιτική για την εκπαίδευση φαίνεται μέχρι τώρα αναξιόπιστη. Έτσι εξηγούνται και οι συστηματικές αντιφάσεις ανάμεσα στην προβολή του νέου νομοθετήματος ως κίνησης που ενισχύει την αυτοτέλεια των πανεπιστημίων την ίδια στιγμή που το νομοθέτημα αυτό ορίζει λεπτομέρειες, όπως το πώς θα εξετάζεται φοιτητής που απέτυχε στην πρώτη και δεύτερη εξέταση σε υποχρεωτικό μάθημα, ή η αντίφαση ανάμεσα στην υποβολή τετραετούς σχεδίου και τη διακύμανση της κεντρικής οικονομικής πολιτικής, ή η αντίφαση ανάμεσα στην υπόσχεση για απο-

μάκρυνση του κομματισμού από τα πανεπιστήμια και τη θεσμοθέτηση καθολικής ψηφοφορίας των φοιτητών με διατήρηση των ίδιων πρακτικά ποσοστών και συντελεστών βαρύτητας.

Για να απαντήσουμε πιο συγκεκριμένα στο ερώτημα τι προσφέρει στα πανεπιστήμια το νέο νομοθέτημα, χρειάζεται να δούμε τι αυτό αμφισβητεί και τι ενθαρρύνει, και καταρχάς αν ο νέος νόμος αμφισβητεί τη φιλοσοφία και βασικές διατάξεις του προηγούμενου.

Ο ακαδημαϊκός λαϊκισμός τον οποίο εμπεριέχει ο νόμος 1268 ως ένα από τα βασικά αρνητικά του γνωρίσματα όχι μόνον παραμένει σε ισχύ, αλλά ίσως αποδειχθεί ότι ενισχύεται ακόμη περισσότερο. Η πεποίθηση των συντακτών του προηγούμενου νόμου ότι οι φοιτητές –μέσω των εκπροσώπων των φοιτητικών παρατάξεων– πρέπει να έχουν πολιτική δύναμη ίση περίπου με εκείνη του διδακτικού προσωπικού και με αυτή να επηρεάζουν όχι μόνο το αποτέλεσμα της διαδικασίας για την ανάδειξη των οργάνων διοίκησης –από την εκλογή του διευθυντή του Τομέα μέχρι και την εκλογή του πρύτανη– αλλά και τις ίδιες τις αποφάσεις της διοίκησης σε όλα τα επίπεδα, υιοθετείται και από τον συντάκτη του νέου νομοθετήματος. Η διαφορά είναι ότι σύμφωνα με τον νέο νόμο ψηφίζει η 'βάση', ενώ ο προηγούμενος έβαζε στο πολιτικό παίγνιο εκπροσώπους οργανωμένων σε παρατάξεις φοιτητών, δηλαδή εκλέκτορες οι οποίοι προσδιορίζονταν από τα ελεγχόμενα από τις φοιτητικές παρατάξεις διοικητικά συμβούλια των φοιτητικών συλλόγων κάθε Τμήματος. Η θέσπιση της καθολικής ψηφοφορίας των φοιτητών για την ανάδειξη των οργάνων διοίκησης των ΑΕΙ προβλήθηκε ως συναινετικού τύπου μεταρρυθμιστική τομή –η πατρότητα της πρότασης δεν ανήκει στο υπουργείο Παιδείας και στα εποπτευόμενα από αυτό αρμόδια συμβουλευτικά όργανα– η οποία αλλάζει το αμαρτωλό καθεστώς της συναλλαγής ανάμεσα σε υποψήφιους πανεπιστημιακούς αξιωματούχους και κομματικούς εγκαθέτους που δρουν παραγοντικά ως αρχηγοί φοιτητικών παρατάξεων. Ακόμη, όμως, και αν είχε κανείς καλοπροαίρετα κάποια διάθεση να συμφωνήσει με αυτή την εκτίμηση, η διάθεση αυτή εξανεμίζεται. Τα νομοθετικά γεγονότα είναι αμείλικτα: προτού έρθει δια των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 8 του νέου νόμου η υποτιθέμενη απαλλαγή του πανεπιστημίου από τον κομματισμό μέσω της θεσμοθέτησης της καθολικής ψηφοφορίας των φοιτητών, ο κυβερνητικός νομοθέτης φρόντισε να απαλλαγούν από τη 'σωτήρια' διάταξη τόσο οι πρυτανικές αρχές που εξελέγησαν κατά το ακαδημαϊκό έτος 2005/06 με βάση πρόδρομη του νέου νόμου ειδική ρύθμιση, η οποία μάλιστα επιμηκύνει τη θητεία τους από τρία σε τέσσερα έτη, χωρίς να αλλάζει το καθεστώς των φοιτητών εκλεκτόρων, όσο και οι πρυτανικές και άλλες αρχές (Πρόεδροι, Αναπληρωτές Πρόεδροι Τμημάτων) που πρόκειται να εκλεγούν κατά το τρέχον ακαδημαϊκό έτος (2006/07), όταν με την παράγραφο 4 του άρθρου 8 του νέου νόμου ορίζεται ότι 'οι διατάξεις του παρόντος άρθρου ισχύουν από το επόμενο ακαδημα-

ϊκό έτος από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου'. Το πρόβλημα αξιοπιστίας της εκπαιδευτικής πολιτικής δεν θα μπορούσε να έχει πιο εύγλωττο δείκτη.

Η θεσμοθέτηση της καθολικής ψηφοφορίας των φοιτητών μπορεί, για όσους δεν γνωρίζουν από μέσα τα του πανεπιστημίου, να συνιστά δημοκρατικότερη λύση, στην πραγματικότητα όμως συνιστά κάτω από τις παρούσες συνθήκες εμπέδωση των πελατειακών σχέσεων και ενίσχυση του ρόλου των μεσαζόντων στη διοίκηση των ΑΕΙ, όσων δηλαδή αναλαμβάνουν τη διαχείριση του πολιτικού κεφαλαίου για την ανάδειξη των οργάνων της πανεπιστημιακής διοίκησης και για την άσκηση της διοίκησης. Ενώ μέχρι τώρα κυριαρχούσε ένα ολιγοπώλιο στον τομέα των κομματικών μεσαζόντων –οι διαπραγματεύσεις γινόταν ανάμεσα στους υποψήφιους πανεπιστημιακούς αξιωματούχους και σε περιορισμένους τον αριθμό 'αρχηγούς' παρατάξεων οι οποίοι αντάλλασσαν ψήφους με πιο πρακτικά 'αγαθά'– είναι τώρα πολύ πιθανό να δημιουργηθεί πλήθος μεσαζόντων οι οποίοι θα προσέρχονται ξεχωριστά στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων κομίζοντας ο καθένας το πολιτικό του κεφάλαιο –ανάλογα με το πόσο μεγάλη είναι η 'παρέα' του ή η αποτρεπτική του δύναμη να εμποδίζει την προσέλευση ανταγωνιστών ψηφοφόρων στην κάλπη– και διεκδικώντας μερίδιο στη διανομή. Αν μια τέτοια εξέλιξη αποτραπεί, τότε αυτή θα αποτραπεί όχι εξαιτίας των διατάξεων του νέου νόμου, αλλά σε αντίθεση με αυτές, και πιο συγκεκριμένα στον βαθμό που η παλαιά φρουρά των μεσαζόντων καταφέρει να τρομοκρατήσει επαρκώς τους επίδοξους νέους μεσάζοντες με στόχο να περιορίσει τον αριθμό τους και να διατηρήσει ισχυρή τη μέχρι τώρα θέση της ως κύριου διαπραγματευτή στην ανάδειξη της ('αυτο')διοίκησης και στην άσκηση της διοίκησης.

Η ανθεκτικότητα της κουλτούρας των δικτύων

Αλλά, όπως είπαμε, υπάρχει και η κυρίαρχη κουλτούρα των πανεπιστημίων, συνεπώς πρέπει να δούμε αν ο νέος νόμος αμφισβητεί ή απειλεί τις de facto ερμηνείες και εφαρμογές του μέχρι τώρα ισχύοντος κανονιστικού πλαισίου, τις οποίες έχει επιβάλει μέσα στον χρόνο η κουλτούρα των δικτύων διανομής. Οι χαμηλοί δείκτες επιστημονικής παραγωγής, η πλημμελής κατάρτιση μιας σειράς πτυχιούχων των ΑΕΙ, η έλλειψη διαφάνειας και αξιοκρατίας, ο περιορισμός της ανεξαρτησίας της γνώμης και το έλλειμμα δημοκρατίας –είτε τα φαινόμενα αυτά είναι γενικευμένα, είτε αφορούν ορισμένα μόνον ΑΕΙ και ορισμένα Τμήματα– δεν οφείλονται απευθείας στις ρυθμίσεις του προηγούμενου κανονιστικού πλαισίου, αλλά στην υποχώρηση του ακαδημαϊκού κώδικα και στην υποκατάστασή του από έναν 'πολιτικό' κώδικα που έχει επιβάλει η παρουσία και λειτουργία των δικτύων. Δίκτυα χωρίς εξουσία και αρμοδιότητα διανομής 'αγαθών' δεν νοούνται, συνεπώς η αναπαραγωγή τους σχετίζεται άμεσα με τον τρόπο ανάδειξης των οργάνων διοίκησης και την άσκηση της διοίκησης στα ΑΕΙ. Καθώς αυτός με τον νέο νόμο δεν αλλάζει προς το ορθολογικότερο, ο μηχανισμός

γένεσης των δικτύων διατηρείται, το ίδιο και η ικανότητα αναπαραγωγής των δομών και της κουλτούρας τους. Ο ακαδημαϊκός κώδικας παραμένει στο περιθώριο, καθώς με βάση και τα νέα δεδομένα είναι μειοψηφικός. Αλλά χωρίς την κυριαρχία του ακαδημαϊκού κώδικα στα ΑΕΙ δεν μπορούμε να προσδοκούμε ποιοτικά αναβαθμισμένες λειτουργίες και προϊόντα. Όσοι ανέμεναν από την πολιτεία μια νομοθετική πρωτοβουλία η οποία να ανατρέπει τη δυσμενή για τον ακαδημαϊκό κώδικα ισορροπία δυνάμεων στα ΑΕΙ και να ενθαρρύνει την παλινόστησή του στο προσκήνιο, απογοητεύτηκαν. Ο νέος νόμος, δυστυχώς, ούτε αμφισβητεί την κυριαρχία του πολιτικού κώδικα, ούτε την απειλεί. Ίσως να το έκανε, αν η πολιτική εμβέλεια και ισχύς της φιλοκυβερνητικής παράταξης ανάμεσα στους φοιτητές ήταν περιορισμένη και το πολιτικό της κεφάλαιο εξ αντικειμένου δεν μπορούσε να συμβάλει ιδιαίτερα στη συγκρότηση συγκεκριμένου τύπου πελατειακών δικτύων στα ΑΕΙ. Το κίνητρο μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας να συσπειρώνονται γύρω από την πολιτικά κυρίαρχη ομάδα –στον Τομέα, το Τμήμα, τη Σχολή, τη Σύγκλητο, την Πρυτανεία– και να επιχειρούν, παρακάμπτοντας τον ακαδημαϊκό κώδικα, να ανταλλάξουν τη στάση τους απέναντι σε υπό διαπραγμάτευση ζητήματα στα όργανα διοίκησης με συγκεκριμένα οφέλη, παραμένει ενεργό και δεν αποδυναμώνεται.

Επικοινωνία και ουσία: εκπαιδευτική πολιτική ως εργαλείο εξουσίας;

Η επώδυνη διαδικασία γέννησης του νέου νομοθετήματος είχε όλα τα στοιχεία της σύγχρονης μιντιακής μας κουλτούρας:

- Επιστράτευση θεμάτων που ερεθίζουν το κοινό, ώστε να εξασφαλιστεί η στήριξη της κοινωνίας στο μεταρρυθμιστικό εγχείρημα (άσυλο, 'κουκουλοφόροι', αιώνιοι φοιτητές κ.ά.)
- Παραπλανητική παρουσίαση ορισμένων δευτερευουσών ρυθμίσεων πάνω σε έναν ήδη υπάρχοντα νόμο ως ριζική μεταρρύθμιση
- Εμφάνιση της διαμαρτυρίας φοιτητών και διδακτικού προσωπικού ως αντίσταση μειοψηφιών ή 'συντεχνιών' των οποίων τα συμφέροντα θίγονται, την ίδια στιγμή που οι μόνες αποτελεσματικές συντεχνίες στην Ανώτατη Εκπαίδευση –τα δίκτυα– πρέπει να αισθάνονται μεγάλη ανακούφιση από τις νέες ρυθμίσεις
- Εμφάνιση της κυβέρνησης ως ατμομηχανής που τραβά το τρένο του εκσυγχρονισμού και της ευρωπαϊκής σύγκλισης, συγκρούεται με ισχυρές συντεχνίες και κατεστημένα συμφέροντα χωρίς να υπολογίζει το πολιτικό κόστος και δείχνει συνέπεια λόγων και έργων.

Η φροντίδα να παρουσιαστεί το νομοθέτημα ως πραγματική καινοτομία φαίνεται άλλωστε και από τη φεμινιστική ορθοφροσύνη που ο συντάκτης του μέσω του προσχεδίου του νόμου προσπάθησε, μέσες-άκρες, να ενσωματώσει. Διότι εκτός από έναν νέο τύπο αποστολής των ΑΕΙ που με το εδάφιο ε) της πα-

ραγράφου 1 του άρθρου 1 του προσχεδίου ενσωματώθηκε στο τελικό κείμενο ('Να συμβάλλουν στην εμπέδωση της ισότητας των δύο φύλων και της ισοπολιτείας μεταξύ ανδρών και γυναικών'), το προσχέδιο προέβλεπε και τη γενικευμένη θεσμοθέτηση της έκφρασης 'φοιτήτριες και φοιτητές' η οποία θα υποκαθιστούσε τον παραδοσιακό όρο 'φοιτητές' με τον οποίο μέχρι τώρα παραπέμπαμε και στα δύο βιολογικά γένη των παιδαγωγούμενων στα ΑΕΙ. Η παλαιοφεμινιστική ιδεολογική θέση ότι το βιολογικό γένος πρέπει να αντανακλάται και στο γραμματικό γένος, με το οποίο και να εκπροσωπείται στον προφορικό και γραπτό λόγο, κάνει την παρουσία της –με σχετική έστω καθυστέρηση σε σχέση με την Εσπερία– στο προσχέδιο του νέου νομοθετήματος. Αλλά και αυτή η 'επανάσταση' του γραμματικού γένους είναι μισή. Γιατί ενώ ο συντάκτης του προσχεδίου δεν κουράζεται να μας υπενθυμίζει ότι στο πανεπιστήμιο δεν υπάρχουν απλώς φοιτητές, αλλά 'φοιτήτριες και φοιτητές', οι υπόλοιπες ιδιότητες προσώπων που παρελαύνουν στα άρθρα, τις παραγράφους και τα εδάφια του προσχεδίου –ο Πρύτανης, ο Αντιπρύτανης, ο Λέκτορας, ο Επίκουρος Καθηγητής, ο Αναπληρωτής Καθηγητής, ο Καθηγητής, ο Ομότιμος Καθηγητής, ο Επισκέπτης Καθηγητής, ο Πρόεδρος, ο Διευθυντής του Τομέα, ο Αναπληρωτής Πρόεδρος, ο Κοσμήτορας, ο ερευνητής, ο Εκτελεστικός Διευθυντής Οικονομικών και Διοικητικών Υποθέσεων, ο Συνήγορος του Πολίτη, ο διδάσκων, ο υποψήφιος κ.λπ.– εξαιρούνται από την υπαγωγή στη νέα ιδεολογία. Τελικά μεσολάβησαν, φαίνεται, ψυχραιμότερες σκέψεις και η φεμινιστική 'μεταρρύθμιση' του γραμματικού θηλυκού γένους έμεινε στο προσχέδιο.

Η αντίδραση στο νομοθέτημα, σε συνδυασμό με την αντίδραση στην αναθεώρηση του άρθρου 16 του Συντάγματος, τόσο κατά τη διάρκεια του 'τοκετού', όσο και μετά την ψήφιση του νομοσχεδίου, υπήρξε σφοδρή. Ίσως ανάμεσα στους διαμαρτυρόμενους να αναγνωρίσει κανείς εύκολα και ορισμένες φιγούρες που έχουν ωφεληθεί από το προηγούμενο κανονιστικό καθεστώς, και κυρίως από τις ερμηνείες του και όχι τόσο από τους ίδιους τους κανόνες, και βρήκαν την ευκαιρία να αναβαπτισθούν μέσα στην κολυμβήθρα των γνήσιων εκφραστών της κριτικής απέναντι στο νομοθέτημα για να πιάσουν έτσι το νήμα της νέας εποχής. Αυτά είναι συνηθισμένα φαινόμενα σε παρόμοιες καταστάσεις και, ως κοινωνικά φαινόμενα παλαιά όσο και ο καιροσκοπισμός. Αν και πολιτικά είναι αναμενόμενο να παρουσιαστεί από την πλευρά της κυβέρνησης η διαμαρτυρία ως μειοψηφική υπόθεση και ως αντίδραση απελπισίας 'νοσταλγών του παρελθόντος' που αρνούνται εκ προδιαγραφής κάθε αλλαγή στο status quo, η πραγματική εικόνα είναι πολύ διαφορετική. Το θέμα δεν είναι απλώς η αριθμητική των συνελεύσεων για τις καταλήψεις, τις διαδηλώσεις και τις άλλες μορφές διαμαρτυρίας, αλλά και η αριθμητική των υποστηρικτών του νόμου: πώς εξηγείται το γεγονός ότι δεν δημιουργήθηκε τελικά ένα ορατό ρεύμα υποστήριξης του νέου νόμου ανάμεσα τόσο στους διδάσκοντες, όσο και τους φοιτητές; Αφορούσε, άραγε η διαμαρτυρία μόνον ή κυρίως την επικείμενη αναθεώρηση του

άρθρου 16 του Συντάγματος και τις διατάξεις του νέου νόμου, ή μήπως πρόκειται για μια διαμαρτυρία απέναντι σε πολύ πιο σημαντικά ζητήματα όπως λ.χ. το γεγονός της αξιοπιστίας της εκπαιδευτικής πολιτικής –και της πολιτικής εν γένει– και της επαγγελματικής ένταξης των νέων; Πώς μπορούμε να αναμένουμε από έναν νέο που συνθλίβεται από την ανυπαρξία ευκαιριών για επαγγελματική και κοινωνική ένταξη τη στήριξη ενός νόμου από τον οποίο δεν προκύπτει κάποια ορατή γι' αυτόν θετική αλλαγή στον τομέα της απασχόλησης; Ποιος αναμένεται να στηρίξει αφηρημένα ή μόνο από απλό παραταξιακό καθήκον έναν νέο νόμο για τα ΑΕΙ; Εάν η πολιτεία βάζει τους φοιτητές τόσο βαθιά μέσα στο παιχνίδι της εφαρμογής του νόμου, θεσπίζοντας μοναδική σε όλον τον κόσμο διευρυμένη φοιτητική συμμετοχή στη διοίκηση, γιατί απορεί όταν δεν εκδηλώνεται από τη δική τους πλευρά ομόθυμη στήριξη στην εφαρμογή του, ειδικά όταν η κυβέρνηση από τη μια μεριά παρουσιάζει τον νέο νόμο ως μεγάλη νίκη απέναντι στις 'μειοψηφίες' του παρελθόντος, ενώ από την άλλη καλεί τις ίδιες 'ηττημένες μειοψηφίες' μέσω των ποσοστών τους να τον εφαρμόσουν;

Το ζήτημα της εφαρμογής

Τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας καλούνται πλέον να εφαρμόσουν έναν νέο νόμο, ενώ οι διοικήσεις των ιδρυμάτων –οι οποίες όλες ανεξαιρέτως προέκυψαν και θα προκύψουν ακόμη και φέτος από την εφαρμογή ρυθμίσεων του προηγούμενου (υποτίθεται, κατεδαφιστέου) νόμου– καλούνται να συντονίσουν, να εποπτεύσουν και να ελέγξουν την εφαρμογή. Μια περίοδος εσωτερικών και εξωτερικών συγκρούσεων και εντάσεων έχει αρχίσει στην Ανώτατη Εκπαίδευση, χωρίς ουσιαστικό θεσμικό διακύβευμα. Όχι μόνον διότι υπάρχουν ούτως ή άλλως περισσότερες από μία εκδοχές στην εφαρμογή των νόμων, αλλά επειδή η διατύπωση πολλών από τις νέες ρυθμίσεις ενθαρρύνει αυτή την πολλαπλότητα και συνεπώς τις συγκρούσεις ανάμεσα στις ομάδες οι οποίες για τους δικούς τους λόγους –και με βασικό κίνητρο τον έλεγχο των μηχανισμών διανομής, ερμηνείας και επιβολής κυρώσεων– θα επιχειρήσουν να επιβάλουν το *πρότυπο εφαρμογής*, δηλαδή την κυρίαρχη ερμηνεία του νόμου. Σε αρκετά ΑΕΙ οι ομάδες αυτές –τα *δίκτυα* προώθησης επί μέρους συλλογικών συμφερόντων μέσω της κατάληψης νευραλγικών θέσεων στα όργανα διοίκησης και μέσω του ελέγχου των διανεμητικών μηχανισμών– είναι ήδη συγκροτημένες και η πιθανότητα να επιβάλουν αυτές την 'έγκυρη' ερμηνεία του νέου νόμου και να ορίσουν τι συνιστά κάθε φορά 'εφαρμογή' του νόμου και τι 'απόκλιση' από αυτόν, είναι πολύ μεγάλη. Με βάση τη μέχρι τώρα μελέτη της συμπεριφοράς αυτών των δικτύων και τη διαπιστωμένη εμπειρία των μελών που τα συγκροτούν σε λειτουργικούς για τα συμφέροντα της ομάδας συμβιβασμούς και συμμαχίες, μπορεί κανείς να προβλέψει ότι η δράση των διαπαραταξιακών ομάδων εξουσίας στα ΑΕΙ δεν πρόκειται να διαταραχθεί σοβαρά από το νέο νομοθέτημα και ότι η προσαρμογή τους στο νέο κανονιστικό τοπίο θα είναι σχετικά εύκολη, για

τον απλό λόγο ότι οι αλλαγές που επιφέρει ο νέος νόμος στο παραδοσιακό κανονιστικό τοπίο είναι αφομοιώσιμες από τη δυναμική των δικτύων, τα οποία άλλωστε έχουν κατά κάποιον τρόπο εξειδικευτεί ακριβώς σε αυτό: πώς να διαχειρίζονται την εφαρμογή ενός κανονιστικού πλαισίου για ίδιον συλλογικό όφελος, παρά το ότι η λογική του πλαισίου και η λογική του συγκεκριμένου οφέλους δεν είναι συμβατές μεταξύ τους. Η ένσταση που προβάλλεται από ορισμένους ότι οι διαπαραταξιακές συμμαχίες πάνω στις οποίες στηρίζονται και τις οποίες προϋποθέτουν τα δίκτυα δεν θα είναι στο μέλλον τόσο εύκολη υπόθεση, λόγω της επικείμενης πόλωσης στο μακροκομματικό σύστημα, δεν είναι ισχυρή. Τόσο η πόλωση ανάμεσα στις πολιτικές δυνάμεις στις οποίες 'πρόσκεινται' οι ηγεσίες των δικτύων, όσο και οι αντιθέσεις στο εσωτερικό των πολιτικών δυνάμεων είναι σε μεγάλο βαθμό επικοινωνιακού χαρακτήρα, πράγμα που σημαίνει ότι δύο ή περισσότερα κόμματα μπορούν ταυτόχρονα να βρίσκονται σε πραγματική ή εικονική αντιπαράθεση, χωρίς αυτό να εμποδίζει τη 'συνεργασία' των απολήξεών τους στα ΑΕΙ στο πεδίο της διανομής.

Ούτως ή άλλως, το πρόβλημα της εφαρμογής αυτού ειδικά του νόμου έχει αρχίσει να συζητείται μάλλον σε λάθος βάση. Είναι προφανές ότι τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας που εμπλέκονται στην εφαρμογή του νόμου – φοιτητές, διδάσκοντες και άλλοι– δεν έχουν θεσμικά περιθώρια άρνησης της εφαρμογής, παρά μόνον εάν αναλάβουν το ρίσκο να τιμωρηθούν γι' αυτό. Το ζήτημα, συνεπώς, δεν είναι αν κάποιος είναι δημοκρατικός ή όχι, αλλά αν αποφασίσει συνειδητά να αντισταθεί απέναντι σε κάτι με το οποίο διαφωνεί ριζικά. Η λύση της προσαρμογής στον νόμο είναι η μία από τις δύο επιλογές που έχει μια δημοκρατία, η πιο συνηθισμένη κάτω από κανονικές συνθήκες. Η άλλη λύση είναι η άρνηση προσαρμογής, εν γνώσει των συνεπειών του νόμου. Η επιλογή αυτή δεν είναι κατ' ανάγκην αντιδημοκρατική και όταν είναι γενικευμένη σημαίνει ότι υπάρχει σοβαρή διάσταση ανάμεσα σε αυτό που ψήφισε η Βουλή και σε εκείνο που είναι στοιχειωδώς αποδεκτό από την κοινωνία και από τη 'βάση'. Ωστόσο, η πρόγνωση που προκύπτει από την παρούσα ανάλυση σχετικά με την εφαρμογή του νέου νόμου, υπό την προϋπόθεση ότι αυτός θα παραμείνει σε ισχύ για τα επόμενα χρόνια, είναι ότι δεν θα χρειαστεί καμία 'επανάσταση' προκειμένου να ακυρωθεί η εφαρμογή του. Πολλές από τις νέες διατάξεις είναι από μόνες τους μη εφαρμόσιμες, αρκετές επιδέχονται πολλαπλές ερμηνείες, ενώ εκείνες που είναι σαφείς θα έπρεπε να αποτελούν αντικείμενο εσωτερικών κανονισμών και όχι νόμου. Η εφαρμογή των διατάξεων που επιδέχονται πολλαπλές ερμηνείες θα κινηθεί στο πλαίσιο της de facto ερμηνείας την οποία θα επιβάλουν τα ισχυρά δίκτυα πελατειακών σχέσεων, όσο ο νέος νόμος δεν βοηθά στην αποδόμησή τους –και όντως δεν βοηθά σε αυτό. Έτσι δεν θα μείνει 'χώρος' για τα συμβατικά συνδικάτα να επιχειρήσουν την δική τους –ακυρωτική, στην ουσία– ερμηνεία των ίδιων διατάξεων. Στον ανταγωνισμό για την επιβολή της κυ-

ρίαρχης ερμηνείας του νόμου οι 'επαναστατικές' ερμηνείες έρχονται δεύτερες και έχουν προς το παρόν μόνον θεωρητική αξία.

Φαίνεται εντέλει ότι ο νέος νόμος για τα ΑΕΙ έγινε περισσότερο για να καλλιεργηθεί ένα μεταρρυθμιστικό κυβερνητικό προφίλ, παρά για να βελτιώσει τα πράγματα στο δημόσιο πανεπιστήμιο, ενώ θεωρητικά θα μπορούσαν να γίνουν ταυτόχρονα και τα δύο. Αποτελεί το άλλοθι μιας αναγκαίας μεταρρύθμισης που δεν αποτολμήθηκε ποτέ για λόγους που –πλην ορισμένων– δεν είναι ακόμη σαφείς. Αν το μόνο διακύβευμα του όλου εγχειρήματος ήταν να εμπεδωθεί στο κοινό η εντύπωση ότι η κυβέρνηση προχωρά αταλάντευτη στις αναγκαίες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις χωρίς να υποχωρεί στις αντιδράσεις και τις πιέσεις, ανεξαρτήτως του περιεχομένου των μεταρρυθμιστικών προτάσεων, το εγχείρημα πέτυχε. Αλλά μόνο υπό την προϋπόθεση ότι η κοινή γνώμη δέχεται πως πίσω από τη σύγκρουση υπάρχει ουσία και ότι η ουσία δεν είναι απλά η καλλιέργεια της εικόνας του ανυποχώρητου μεταρρυθμιστή. Με αυτή την έννοια, η πολιτική αυτή επιτυχία στηρίζεται σε ασταθή επικοινωνιακά πόδια και γι' αυτό μπορεί να αποδειχθεί πολύ πρόσκαιρη και εξαιρετικά αντιπαραγωγική ακόμη και για τους εμπνευστές της.